

РОЗДІЛ XV. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 37.015.3:[364.63:004.773.7]

Лариса Мафтин

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID ID 0000-0003-1458-9277

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/383-394

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КІБЕРБУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми кібербулінгу та його попередження. Метою наукової розвідки є обґрунтування психолого-педагогічних умов профілактики кібербулінгу в освітньому середовищі. Для досягнення мети застосовано такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування. Розкрито теоретичні засади проблеми кібернасильства та особливості організації роботи з його профілактики; визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови профілактики віртуального цькування в освітньому середовищі. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці нових підходів до здійснення профілактичної роботи щодо запобігання кібербулінгу в освітньому середовищі.

Ключові слова: *інтернет, інтернет-ризик, булінг, кібербулінг, насильство, агресія, освітнє середовище, профілактика, превенція, психолого-педагогічні умови.*

Постановка проблеми. Проблема профілактики кібербулінгу нині стає важливим напрямком досліджень у сфері психології, соціології, юриспруденції, педагогіки. Це обумовлено тим, що в епоху високого рівня інтернет - комунікацій, сучасних інтернет – технологій, цифровізації освіти збільшуються ризики й загрози інтернет-середовища, зокрема, віртуального насильства. Таке явище отримало назву «кібербулінг». Згідно статистики, яку подає Всесвітня Організація Здоров'я, більша частина користувачів мережі інтернет стикалися з віртуальним насильством (були свідками, жертвами чи булерами); різним видам кіберцькування усе більше піддаються діти й підлітки. Щодо поширеності його в Україні, як показують результати різних статистичних досліджень, воно прогресує. Одним із джерел статистичних даних є Національна дитяча гаряча лінія ГО «Ла Страда-Україна», а щодо рейтингу небезпек в інтернеті, рівня ознайомленості з ними дітей і молоді, сприйняття дітьми кіберцькування, його виявів і динаміки – різні опитування (Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України 2020, с. 15-16).

Аналіз актуальних досліджень. Проблема кібербулінгу та його профілактики є об'єктом вивчення як зарубіжних (К. Барлетт, Р. Ковальські, С.Лімбер, П. Сміт, Дж. Фінкель, Я. Юновен та ін.), так і вітчизняних вчених. Аналіз наукової літератури дає можливість узагальнити основні *тематичні блоки досліджень вітчизняних науковців щодо означеної проблеми*: праці теоретико-методологічного рівня, у яких розглядається динаміка змістових перетворень поняття, обґрунтовується природа явища кібербулінгу, підходи до класифікації його видів, властивостей тощо: Л. Найдьонова, В. Бедан, В. Богущ, Т. Крічук, К. Іванюк, А. Лесик, О. Лапа, О. Міхеєва, А. Тищенко, І. Пилипчук; осмислення ризиків кібербулінгу, його деструктивного впливу на здоров'я людини: Ю. Легар, М. Ожеван, Т. Перетятко, О. Петрунко, О. Момот, О. Сілаєва, О. Черних, О. Пазюк; висвітлення чинників кібербулінгу, рольової структури, особливостей поведінки учасників кіберцькування: Г. Єфремова, З. Залібовська, О. Мотлях, Т. Цюман, К. Чабан, Б. Петренко; розкриття психолого-педагогічних аспектів кіберагресії та її наслідків: Л. Габенко, О. Дзьобань, І. Білоус, Т. Вербицька, Є. Мануйлов, А. Підласий, Л. Сирота, А. Позднякова, Є. Кірічевська; підготовка майбутніх педагогів до профілактики виявів кібербулінгу: О. Акімова, К. Савчук, А. Кваша, П. Копалко; характеристика психолого-педагогічних засобів, прийомів, методів, технік профілактики віртуального цькування, окреслення шляхів профілактики кібербулінгу, механізмів протидії поширенню в освітньому середовищі: Л. Габенко, К. Гордієнко, В. Кириченко, А. Кочарян, Т. Підгорна, І. Берест, А. Кочарян, О. Лобанова, Н. Павлюк, С. Пляка, К. Седих, М. Кононова; правовим аспектам проблеми, попередження кіберзлочинності присвячені роботи П. Біленчук, М. Дзюби, С. Єсімова, Р. Калюжного, В. Ліпкан, І. Лубенець, Т. Миронюк, А. Запорожець, А. Нестеренко, М. Онищук, М. Погорецького, О. Топчій та ін.

Водночас вважаємо, що проблема профілактики кібербулінгу в сучасних умовах цифровізації суспільства, використання інтернет-технологій в освітній сфері, попередження правової некомпетентності деяких учасників освітнього процесу потребує більш детальної уваги.

Мета статті – обґрунтувати психолого-педагогічні умови профілактики кібербулінгу в освітньому середовищі.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування.

Виклад основного матеріалу. Інтернет став органічною частиною сучасного суспільства, оскільки відіграє важливу роль практичного у всіх сферах нашого життя. Він надає безмежні можливості для комунікації (соціальні мережі, чати, відео та голосові дзвінки забезпечують легку та доступну форму спілкування між людьми, незалежно від відстані); пошуку інформації (універсальне інформаційне середовище, загальнодоступність різних інформаційних джерел); освіти (відкритість інформації, он-лайн курси, відео-уроки, віртуальні бібліотеки, самоосвіта, отримання знань, умінь і навичок у будь-який час, освітні онлайн-проекти й т.п.); різного виду діяльності (політика, реклама, он-лайн бізнес та ін.). Мережа інтернет «відкриває широкі можливості для освітньої галузі, надаючи швидкий доступ до великої кількості фахової навчальної інформації та різноманітні, нестандартні освітні послуги» (Біда, Кучай, Сироєжко, 2023, с. 30).

Проте, інтернет мережа несе в собі й певні загрози - різного роду залежності, кіберзлочинність, кібербулінг. В умовах цифровізації освітнього простору, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій особливої актуальності набуває питання створення якісного, безпечного освітнього середовища. Це передбачає не лише відповідну матеріально-технічну базу освітнього закладу, захист життя і здоров'я усіх учасників освітнього процесу, безпечну особисту поведінку дитини в освітньому просторі, а й психологічну та інформаційну безпеку (виключення інформаційних загроз, захист від негативного впливу шкідливої інформації у мережі інтернет, превенція кіберцькування, розвиток навичок позитивної комунікації, формування інформаційної культури, правової компетентності та ін.).

У «Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» безпечне і здорове освітнє середовище визначається як сукупність таких умов у закладі освіти, що «унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та / або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та / або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, /.../ фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення

неправдивих відомостей тощо), пропаганди та / або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору...» (Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України).

До основних чинників, що визначають загрози інформаційній безпеці в сучасній системі освіти відносять такі: відсутність цензури в інтернеті; вплив на учнів забороненої у ЗМІ інформації; поширення в мережі вірусних програм, що несуть загрозу приватності, особистим даним; нездатність учнів самостійно визначати ризики інтернету, рівень небезпеки інформації, яку вони отримують.

Термін «кібербулінг» пов'язаний із поняттям «булінгу». Норвезький психолог Д. Ольвеус, розкриваючи зміст останнього, зазначав такі його характеристики, як навмисність, повторюваність, агресивність поведінки, спрямованої проти однолітків у шкільному середовищі, дисбаланс влади між булером і жертвою. Саме на його основі канадський педагог Білл Белсі та американський адвокат Ненсі Віллард у кінці дев'яностих років минулого століття ввели термін «кіберцькування» в науковий обіг. Б. Белсі одним із перших вказав на основну відмінність кібербулінгу від булінгу - застосування сучасних цифрових комунікативних технологій (електронної пошти, смартфонів, гаджетів, інтернету) з метою цілеспрямованого приниження, залякування, образ інших людей. Дослідники П. Сміт і Р. Слоньє «кібербулінг» трактували як «агресивний, неодноразовий і навмисний вчинок, що здійснюється групою осіб, чи окремою особою за допомогою використання електронних форм зв'язку проти жертви, яка не може себе захистити протягом певного проміжку часу» (Нестеренко, 2019, с. 172).

Вітчизняні науковці поняття «кібербулінг» тлумачать як одну із форм переслідування, новітню форму агресії, «умисні дії, що скоюються однією особою або групою осіб відносно іншої особи, посередництвом електронних засобів комунікації, з метою завдання шкоди, що можуть здійснюватися напяму, або анонімізовано і можуть призвести до низки негативних наслідків в результаті створення ситуації напруження, тиску, залякування, переслідування» (Міхеєва, Корнієнко, 2018, с. 248). Чимало дослідників визначають кібербулінг як суспільно небезпечну, протиправну поведінку умисного характеру «із застосуванням морального, фізичного насильства чи будь-які інші дії, учинені з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину, що посягають на життя, здоров'я, волю, честь і гідність особи

шляхом використання інформаційно-комунікаційних засобів: Інтернету, мобільних телефонів і інших цифрових пристроїв» (Миронюк, Запорожець, 2018, с. 282). Автор відомих праць з проблематики кібербулінгу Л. Найдьонова пропонує означене поняття розглядати в широкому (метакібербулінг) і вузькому значенні. До метакібербулінгу вона радить віднести «всі психологічні небезпеки в інтернет середовищі, які діють як тиск кіберсередовища, спрямований на персональне враження людини або групи людей, і відповідають основним критеріям булінгу (навмисність, тривалість-повторюваність і нерівність)». У вузькому сенсі – «як знущання, образи і приниження, психологічний терор, що розгортається проти особи або групи осіб у кіберпросторі» (Найдьонова, 2018, с. 150, 155).

У чинних нормативних документах: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу (цькування), набуття чинності 19.01.2019; Порядок реагування на випадки булінгу (цькування), затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12. 2019 року № 1646; Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2020 р. 31/9-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» та ін. поняття кібербулінгу розглядається у взаємозв'язку з поняттям буліну, оскільки є його різновидом: Так, стаття перша «Закону України Про освіту» визначає булінг (цькування) як «діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» (Закон України Про освіту).

Як бачимо, у науковій літературі у трактуванні змісту поняття кібербулінг існують різні думки, однак можна виокремити елементи, які є ключовими щодо його розуміння: намір завдати шкоди, навмисність, можливість легко заподіяти емоційний біль, нерівність сил, загальнодоступність, велика кількість свідків; анонімність цькування, на відміну від звичайного цькування; неконтрольоване й швидке розповсюдження інформації; залишає цифровий слід, тобто, його можна задокументувати. Кібербулінг може виявлятися різними способами: принизливі коментарі в соціальних мережах, мобільних

додатках; погрози, публікація фото чи відеоматеріалів без дозволу інших; розповсюдження недостовірної інформації; зневажливі повідомлення у листуванні, переслідування у телефоні, постійні дзвінки негативного характеру, деструктивні меседжі та ін. Специфіка цього явища (анонімність, доступність, дистантність, низька ціна, відсутність часових обмежень, раптовість, системність і т.п.) робить його наслідки вкрай небезпечними, адже стає причиною різних видів девіацій; у довгостроковій перспективі згубно впливає на психічний стан, ментальне та фізичне здоров'я людини (порушення сну, розвиток депресії, відчуття непотрібності, безнадії, суїцидальні нахили, адикції, головні болі, запаморочення, аритмія тощо). Не менш деструктивним психологічним наслідком є також тривога. Серед школярів це призводить до зниження самооцінки й, відповідно, успішності та негативно позначається на виборі майбутніх життєвих траєкторій, професійному самовизначенні.

До основних причин віртуального цькування дослідники відносять безпідставне прагнення людини до першості, вищості, лідерства, яке необгрунтоване особистісними якостями й задатками; заздрість, латентне суперництво чи нездорову конкуренцію у рамках соціальної групи; почуття неповноцінності й прагнення самоствердитися за рахунок іншого; жагу визнання; бажання розважитися; помсту; особистісну кризу, сексуальну орієнтацію, особливості поведінки і навіть відновлення справедливості тощо. Вчені зазначають, що у процесі здійснення кібербулінгу традиційно беруть участь три сторони: *кіберагресор* (булер), якого вирізняє високий рівень інтернет-активності та імпульсивності, проблемна поведінка в офлайн, низький рівень емпатії, самоконтролю, він безперешкодно керує широкою аудиторією; *кібержертва* (буллі), для якої характерна занижена самооцінка; відчуття самотності, психосоціальні проблеми, афективні розлади, проблеми у сімейних стосунках, високий рівень тривоги, делінквентність; симптоми фобій, дистресу та фрустрації, наявність депресивних настроїв, безсилля, нездатність протистояти агресії; *спостерігач* (свідок), з одного боку – байдужий, навіть не намагається допомогти жертві; відзначається соціальною черствістю, відчуженістю, пасивним спогляданням; з іншого – прагнення захистити жертву, підтримати її. Оскільки веб-середовище є благодатним ґрунтом для інверсії (зміни ролей), у рольовій структурі кібербулінгу виокремлюють ще одну сторону – *хамелеона* (сьогодні – переслідувач, завтра - жертва). Знання

особливостей учасників кіберцькування дозволяє здійснити якісні діагностичні дослідження груп ризику, розробити відповідні профілактичні програми та рекомендації для вчителів і батьків виявлення, превенції та профілактики кібербулінгу в освітньому середовищі.

Щодо видів кібербулінгу, то у науковому дискурсі зустрічаємо різні класифікації. Однією із найбільш розповсюджених є класифікація Р. Ковальські, С. Лімбер, П. Агатстон, яку вони запропонували в книзі «Кібербулінг: булінг у цифровому столітті» (2011 р.): *флеймінг* (різкий бурхливий обмін емоційними репліками в публічному чаті); *харасмент* (настирливі агресивні закиди, адресовані конкретній людині, що викликають, обурення, надмірне хвилювання, стрес); *грифінг* (шкідництво у комп'ютерних іграх з метою знищення задоволення від процесу гри, отримання насолоди); *кіберсталкінг* (нав'язливе онлайн-переслідування); *кібертролінг* (провокаційний стиль спілкування, створення умов для конфлікту, спонукання до злості, гніву, деструктивного сплеску емоцій); *секстинг* (надсилання, оприлюднення фото чи відео інтимного змісту); *кібернаклеп* (публікація оманливої, принизливої або наклепницької інформації, розповсюдження пліток); *аутинг* (розголошення персональних даних, особистої інформації про сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність людини без її згоди з метою приниження чи шантажу); *хепіслепінг* (оприлюднення реальних сцен насильства, знятих на відео); *бойкот* (соціальна ізоляція, ігнорування, виключення жертви зі сфери спілкування в інтернеті). З розвитком нових технологій щорічно в мережі з'являються нові види кіберцькування, захиститися від них доволі непросто, однак, усвідомлення суспільством важливості цієї проблеми, зростання рівня ознайомленості з ризиками дозволяє шукати й знаходити конструктивні шляхи вирішення даної проблеми.

Оскільки кіберцькування має тяжкі наслідки для психічного здоров'я дитини, її майбутнього, важливо якомога раніше розпізнати цю проблему. Найкращий спосіб – уважне спостереження за її поведінкою та емоційним станом. Батьків і вчителів має насторожити поява зневажливих сторінок, адресованих дитині; збільшення негативних коментарів до її постів, агресивні повідомлення у месенджерах від невідомих користувачів; різка зміна цифрових звичок, раптове видалення акаунтів, відмова від соціальних мереж, потаємність; сигналом тривоги також має стати зниження самооцінки, неприйняття своєї зовнішності, сором за одяг, гостра реакція на критику, замкнутість

тощо. Усе це має викликати занепокоєння, є приводом для того, аби поговорити з дитиною, розібратися у ситуації, надати їй підтримку.

Ключову роль у профілактиці та виявленні явища кіберцькування відіграють вчителі, оскільки більшу частину свого часу дитина проводить у школі. Тому, перш, ніж говорити з вихованцями про явище кібербулінгу, його наслідки та небезпеку, педагоги самі повинні бути добре обізнані з тим, що відбувається у цифровому світі; знати, які теми, ігри, мобільні додатки найбільш популярні серед школярів. Також виявляти творчий підхід і знаходити можливість пов'язувати тему кібербулінгу з навчальним контентом: проведення уроків, що навчають школярів стратегіям реагування в ситуації кібербулінгу; інтеграція цієї теми у різні шкільні заходи: виховні години, тематичні бесіди, конкурси, диспути, вікторини, тренінги, психологічні рольові ігри, зустрічі з психологом, медиком, правоохоронцями й ін.

Вчителю важливо брати участь не лише в житті своїх учнів під час їх перебування у школі, а й бути разом з ними в Інтернеті, спостерігати за діями в на Youtube, Instagram чи інших платформах. Мається на увазі визначення правил спілкування, формування навичок інформаційної безпеки, форми й стилю ведення переписки; педагог може стати адміністратором групи класу у мобільних додатках, створити групу класу в Facebook тощо.

Гарантом безпеки для кожного користувача мережі інтернет є свідомо, відповідальна поведінка. Тож для учнів буде корисною пам'ятка щодо запобігання кіберцькуванню: інформація про явище кіберцькування, поради щодо його попередження та стратегій поведінки у разі, коли вони стали об'єктом цькування, телефони гарячих ліній, відомості про кримінальну відповідальність за різні види цькування в цифровому просторі. Зокрема, профіль користувача у соціальних мережах потрібно зробити закритим й основний доступ обмежити лише для друзів; дотримуватися приватності й не розголошувати свої персональні дані; стежити за інформацією, яка оприлюднюється у мережі, дозувати й фільтрувати контент; не відповідати на агресію; ігнорувати й блокувати негативні повідомлення; керувати списком осіб, які можуть залишати коментарі й т. ін.

Значну роль у профілактиці та запобіганні інтернет-цькування відіграє характер взаємин в родині, стосунки батьків і дітей. Конфлікти, агресія, суворі й необ'єктивні покарання, знуцання, фізичне чи психологічне насильство в сім'ї, а також байдужість є

чинниками віктимізації дитини. Дослідники наводять вражаючі дані про те, що «більше 70% батьків не знають, які сайти відвідують їх діти» (Лубенець, 2020, с. 259). Тож однією із умов ефективної профілактики кібербулінгу є налагодження конструктивних взаємин у сім'ї, попередження насильства над дитиною з урахуванням різних педагогічних підходів: демократичний стиль виховання, ненасильницьке спілкування, відкриті й довірливі стосунки з дитиною, тісний емоційний зв'язок, розуміння, підтримка та ін. Право дитини на безпеку та захист є «базовим та поширюється на її життєдіяльність як онлайн, так і офлайн. /.../ Діти мають право отримувати знання та підтримку у використанні цифрового середовища. Надавати таку підтримку є спільною відповідальністю батьків, педагогічних працівників, громади загалом» (Безпека дітей в інтернеті).

Отже, до основних напрямків забезпечення кібербезпеки в освітньому середовищі віднесемо: формування інтернет-культури користувачів (неприпустимість принижень, наклепів, цькування й т.п.); виховання відповідальної поведінки в цифровому просторі, починаючи з дошкілля і перших уроків у початковій школі; створення організаційно-педагогічних умов, спрямованих на профілактику насильства над дитиною в сім'ї; співпрацю усіх суб'єктів освітнього процесу: учителів, батьків, учнів, психологів; просвітницьку роботу в правовому напрямку (відповідальність за розповсюдження недостовірної, образливої інформації, цькування в інтернет – мережі) тощо.

Психолого-педагогічними умовами профілактики кібербулінгу в освітньому середовищі є готовність педагога до превентивної діяльності, рівень його професіоналізму; здійснення інформаційної просвітницької роботи; розвиток емпатії, емоційного інтелекту, культури спілкування здобувачів освіти; конструктивна взаємодія школи й сім'ї у превенції кіберцькування; застосування оптимальних механізмів у процесі реалізації профілактичної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «кібербулінг», потрактуємо його як агресивні, умисні дії, що вчиняються однією особою або групою осіб з використанням цифрових пристроїв (мобільні телефони, планшети, ком'ютери), неодноразово повторюються, тривалі в часі щодо жертви, якій важко себе захистити. Негативні висловлювання в мережі, цькування, тролінг та ін. здатні завдати глибокої травми, мають деструктивні наслідки для особистості.

Профілактика кібербулінгу – важливий напрямок роботи школи з точки зору забезпечення безпеки, здоров'я та психологічного благополуччя дитини. Ця робота включає комплекс заходів, спрямованих на запобігання, виникнення та розвиток цькування в цифровому просторі. У вирішенні означеної проблеми важливим є системний підхід: *гуманізація освітнього процесу* (безпечне освітнє середовище, партнерська взаємодія, орієнтація на підтримку особистісного розвитку кожного школяра, ненасильницьке спілкування); *інформування й просвітництво про суть і наслідки кіберцькування* (лекції, семінари, тренінги, виступи у соціальних мережах, бесіди, диспути); *підвищення цифрової грамотності дітей* (розвиток навичок цифрової соціалізації, ефективного й безпечного використання цифрових технологій для отримання, обробки та передачі інформації, а також усвідомлення ризиків і загроз, пов'язаних із ними); *формування стійкості до цькування* (заходи, спрямовані на розвиток навичок ефективної протидії агресії у цифровому просторі – психологічні тренінги, рольові ігри, театралізована діяльність; обговорення фільмів, розбір кейс-ситуацій; програми підвищення самооцінки, культури поведінки, конструктивної комунікації; формування просоціальної поведінки, інтернет-етикету); *розвиток і корекція індивідуальних особистісних ресурсів*, що дозволяє знижувати ризик кібервіктимізації та агресії (відповідальність, виваженість, моральні цінності, гуманізм, почуття власної гідності, уміння керувати емоціями і гнівом; адаптивні стратегії подолання труднощів); *робота з батьками* (тренінги, батьківські збори, бесіди на тему, як допомогти дитині впоратися із ситуацією кіберцькування); *створення безпечного цифрового простору* (гарантії безпеки й захисту прав дитини у цифровому світі – відповідна нормативно-правова база, ознайомлення з нею всіх учасників освітнього процесу; організація системи моніторингу і контролю за змістом контенту в мережі; розроблення та впровадження технічних засобів захисту інформації; розробка серверу, який дозволить учням повідомляти адміністрацію школи про факти цькування в інтернеті й т.п.).

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці нових підходів до здійснення профілактичної роботи щодо запобігання кібербулінгу в освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

Безпека дітей в інтернеті: рекомендації для вчителів та батьків. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/81372/> (*Children's safety on the Internet:*

- recommendations for teachers and parents.* Retrieved from: <https://osvita.ua/school/81372/>).
- Біда, Олена, Кучай, Тетяна, Сироєжко, Ольга. (2023) Необхідність застосування інтернет-ресурсів при підготовці вчителів. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», 16 (34), 27-35.* (Bida, Olena, Kuchai, Tetiana, Syroiezhko, Olha. (2023)The need to use Internet resources in teacher training. *Prospects and innovations of science. Series «Pedagogy», 16 (34), 27-35.*
- Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 зі змінами 2024.
Режим доступу: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-1 (*The Law of Ukraine On Education No. 2145-VIII of 05.09.2017 as amended in 2024.*)_Retrieved from: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-1).
- Лубенець, Ірина, Толочко, Галина, Наумова, Ірина (2020) Інтернет-ризик та загрози щодо неповнолітніх користувачів: кримінологічний аспект. *Наука і правоохорона, 1 (47), 258-264.* (Lubenets, Iryna, Tolochko, Halyna, Naumova, Iryna. (2020) Internet Risks and Threats to Minors: Criminological Aspect. *Science and law enforcement, 1 (47), 258-264.*
- Миронюк, Т. В., Запорожець, А. К. (2018). Кібербулінг в Україні – соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протидія. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, 2, 275–284.* (Myroniuk, T. V., Zaporozhets, A. K. (2018). Cyberbullying in Ukraine - a Socially Dangerous Phenomenon or a Crime: Definition and Counteraction. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs, 2, 275-284.*
- Міхеєва, О., Корнієнко, М. (2018) Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений, 11 (63), 247-251.* (Mikheieva, O., Korniienko, M. (2018). Cyberbullying as a social and pedagogical problem. *Young scientist, 11 (63), 247-251.*
- Найдьонова, Л. А. (2018). Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернет-небезпек. *Психологічні науки: проблеми і здобутки, 1, 141-159.* (Naidonova, L. A. (2018). Cyberbullying in the teenage rating of Internet dangers. *Psychological sciences: problems and achievements, 1, 141-159.*
- Нестеренко, А. (2019). Адміністративно-правова протидія кібербулінгу стосовно дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки, 21, 170-175.* (Nesterenko, A. (2019). Administrative and legal counteraction to cyberbullying against children. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences, 21, 170-175.*
- Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України 2020.* Методичні рекомендації щодо профілактики кібербулінгу. Режим доступу: <https://dnmcps.com.ua/poperedzhennya-ta-protidiya-kiberbulingu-v-dityachomu-seredovischi-ukraini-2020> (*Prevention and Counteraction to Cyberbullying in the Children's Environment of Ukraine 2020. Guidelines for the prevention of cyberbullying.*)_Retrieved from: <https://dnmcps.com.ua/poperedzhennya-ta-protidiya-kiberbulingu-v-dityachomu-seredovischi-ukraini-2020>).
- Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі.* Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020». Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (*On the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in the New Ukrainian*

School. Decree of the President of Ukraine of 25.05.2020 No. 195/2020.
Retrieved from: [https:// www.president.gov.ua/documents/1952020-33789/](https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789/)

SUMMARY

Maftyn Larysa. Psychological and pedagogical conditions for the prevention of cyberbullying in the educational environment.

The article is devoted to the study of the problem of cyberbullying and prevention of this phenomenon in the educational environment. The purpose of the research is to substantiate the psychological and pedagogical conditions for the prevention of cyberbullying in the educational environment.

To achieve this goal, the following research methods were used: analysis of psychological and pedagogical literature, periodicals, regulatory documents; comparison; synthesis; interpretation, forecasting. The author reveals the theoretical foundations of the problem of cyberbullying, analyzes and summarizes scientific approaches to the interpretation of the phenomenon of «cyberbullying»; the author identifies the factors of its occurrence, characterizes the main types; and investigates the peculiarities of organizing work on its prevention. The psychological and pedagogical conditions for the prevention of virtual bullying in the educational environment are determined: awareness of the participants of the educational process of the meaning of the concept of cyberbullying, its danger, destructive influence on the personality; introduction of means of preventing virtual aggression and violence into the educational process; creation of a safe educational environment; professional competence of the teacher, his/her methodological skills in carrying out preventive activities, development of students' skills of positive interaction, constructive communication, culture of communication.

The practical significance of the article is to form the basis for further research on the prevention of cyberbullying and the application of preventive procedures for protecting children from cruelty in the online environment.

We see the prospect of further scientific research in the development of new approaches to preventive work to prevent cyberbullying in the educational environment, mechanisms to prevent the impact of cyberbullying on children, methodological and legal means of counteracting this phenomenon.

Key words: Internet, Internet risks, bullying, cyberbullying, violence, aggression, educational environment, prevention, psychological and pedagogical conditions.

UDC 37.015.31

Tao Ye

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID ID 0000-0001-9226-2574

Maryna Boichenko

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID ID 0000-0002-0543-8832

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/394-406

THE ISSUE OF INTERCULTURAL TOLERANCE IN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article highlights Ukrainian and foreign researchers' views on the issue of intercultural tolerance. Conducted analysis of scientific and pedagogical discourse